

ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PRINCIPLES OF INTERNATIONAL LEGISLATIVE ACTIVITY

Шатіло В.А., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри конституційного та адміністративного права
Національний транспортний університет

Стаття присвячена визначенню принципів міжнародної правотворчої діяльності.

Зазначено, що наділення суб'єктів міжнародного права законодавчою ініціативою сприяло утворенню міжнародної правотворчої діяльності, в результаті якої суб'єкти можуть створювати правову норму на основі згоди між державами або міжнародними організаціями. Звернуто увагу на те, що міжнародна правотворча діяльність, як будь-який напрям діяльності держав та міжнародних організацій, має свої цілі і завдання, успіх досягнення та виконання яких зумовлюється її правовими засадами, тобто принципами.

Принципи міжнародної правотворчої діяльності визначено як основоположні засади, на яких ґрунтується міжнародний правотворчий процес щодо розробки та прийняття міжнародних нормативно-правових актів. Запропоновано принципи міжнародної правотворчої діяльності поділяти на загальні (принципи міжнародного права) та спеціальні (принципи, які стосуються безпосередньо міжнародної правотворчої діяльності). До загальних принципів міжнародної правотворчої діяльності віднесено такі: суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, рівноправ'я та самовизначення народів, незастосування сили або погрози силою, мирного вирішення міжнародних спорів, непорушності кордонів, територіальної цілісності, поваги до прав людини й основних свобод, співробітництва, добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом. До спеціальних принципів міжнародної правотворчої діяльності віднесено такі: міжнародної законності, рівноправності, необхідності, системності, відкритості, диференціації правотворчих повноважень, дотримання національної процедури схвалення державою нової норми міжнародного права, наукової обґрунтованості, ресурсного забезпечення.

Констатовано, що принципи міжнародної правотворчої діяльності є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Тому порушення одного з них може призвести до порушення інших. Ефективність міжнародної правотворчої діяльності досягається послідовним застосуванням усієї системи принципів і кожного з них окремо.

Ключові слова: правотворча діяльність, міжнародні організації, міжнародні фінансові організації, міжнародні фінанси, суб'єкти фінансової діяльності, міжнародна правотворчість, міжнародний правотворчий процес.

The article is devoted to the definition of the principles of international law-making activity.

It is noted that the granting of legislative initiative to subjects of international law contributed to the formation of international law-making activity, because of which subjects can create a legal norm based on an agreement between states or international organizations. Attention is drawn to the fact that international law-making activity, like any area of activity of states and international organizations, has its own goals and objectives, the success of achieving and implementing which is determined by its legal principles, that is, principles.

The principles of international law-making activity are defined as the fundamental principles on which the international law-making process is based on the development and adoption of international regulatory legal acts. It is proposed to divide the principles of international law-making activity into general (principles of international law) and special (principles that directly relate to international law-making activity). The general principles of international lawmaking include the following: sovereign equality of states, non-interference in internal affairs, equality and self-determination of peoples, non-use of force or threat of force, peaceful settlement of international disputes, inviolability of borders, territorial integrity, respect for human rights and fundamental freedoms, cooperation, good faith fulfillment of obligations under international law. The special principles of international lawmaking include the following: international legality, equality, necessity, systematicity, openness, differentiation of lawmaking powers, compliance with the national procedure for the approval of a new norm of international law by the state, scientific validity, resource provision.

It is stated that the principles of international lawmaking are interrelated and interdependent. Therefore, violation of one of them may lead to violation of others. The effectiveness of international lawmaking is achieved by the consistent application of the entire system of principles and each of them separately.

Key words: law-making activity, international organizations, international financial organizations, international finance, financial entities, international law-making, international law-making process.

Міжнародна правотворчість є важливим напрямком діяльності держав та міжнародних організацій. Завдяки міжнародній правотворчості формуються правові норми, що регулюють міжнародні відносини. Правове регулювання міжнародної правотворчості має ґрунтуватися на конкретно визначених та закріплених у відповідних нормативно-правових актах основах, що знаходять своє вираження у принципах такої діяльності. Від чіткого розуміння принципів міжнародної правотворчої діяльності залежить реалізація норм міжнародного законодавства.

Окремим питанням міжнародної правотворчої діяльності присвячені праці таких вчених, як Д.В. Абакумова, І.М. Берназюк, Я.О. Берназюк, Ю.М. Глушенко, Т.С. Данильченко, Ю.С. Лепех, В.Ф. Нестерович, О.О. Нігрєва, В.І. Сало, С.В. Чабур, О.І. Чаплук, Х.С. Якименко та ін. Однак принципи міжнародної правотворчої діяльності до цього часу не є досконало вивченими, що й зумовлює актуальність тематики дослідження.

Метою статті є визначення принципів міжнародної правотворчої діяльності.

Надання суб'єктам міжнародного права уповноваження мати законодавчу ініціативу сприяло утворенню

правотворчого процесу в міжнародному праві, де суб'єкти можуть створювати правову норму на основі згоди між державами або міжнародними організаціями. Такі згоди між суб'єктами міжнародного права закріплюють правила поведінки або встановлюють обов'язкові для виконання правові норми. Тому утворення та реалізація правових норм має складний механізм, від якого залежить існування правових відносин, що складаються на міжнародній арені [1, с. 130].

У міжнародному праві міжнародна правотворчість визначається як: творча, ініціативна діяльність суб'єктів міжнародного права, спрямована на формування норм міжнародного права шляхом узгодження інтересів (позицій) зацікавлених сторін, результатом якої є прийняття міжнародного документу, що містить міжнародно-правові норми [2, с. 24]; будь-який правотворчий юридичний процес полягає у розробленні, зміні та відміні норм міжнародного права і має здійснюватися виключно уповноваженими суб'єктами із застосуванням певних правил та прийомів юридичної техніки [3, с. 164–166]; процес створення міжнародно-правових норм уповноваженими суб'єктами міжнародного права задля врегулювання міжнародних відносин [4, с. 157].

Міжнародна правотворча діяльність, як будь-який напрям діяльності держав та міжнародних організацій, має свої цілі і завдання, успіх досягнення та виконання яких зумовлюється її правовими засадами, тобто принципами.

У довідковій літературі принцип трактується як: основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; засада; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін.; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці, канон [5, с. 899]. У правовій доктрині під час визначення поняття принципів права науковці вживають такі категорії, як вихідні теоретичні положення, основні, керівні засади (ідеї), загальні нормативно-керівні положення, провідні засади, закономірність, сутність, система координат тощо. Багато категорій є однорідними. Тому принципи – це загальні, керівні (основні, головні, відправні, вихідні теоретичні, загальні нормативно-керівні, спрямовуючі) положення [6, с. 40]. У міжнародному праві під принципами розуміються правила суб'єктів, що виникають як результат суспільної практики, юридично закріплені засади міжнародного права. Вони являють собою найбільш загальне і повне вираження і відображення усталеної практики міжнародних відносин, це норма міжнародного права, що має обов'язковий характер для всіх суб'єктів [7, с. 37].

На наш погляд, міжнародна правотворча діяльність ґрунтується як на загальних принципах міжнародного права, так і на принципах, які стосуються безпосередньо міжнародної правотворчої діяльності.

До загальних принципів міжнародної правотворчої діяльності необхідно відносити принципи, які визначені у Статуті Організації Об'єднаних Націй 1945 року, Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 року, Заключеному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 року. До цих принципів належать такі: суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, рівноправ'я та самовизначення народів, незастосування сили або погрози силою, мирного вирішення міжнародних спорів, непорушності кордонів, територіальної цілісності, поваги до прав людини й основних свобод, співробітництва, добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом. На цих принципах формуються міжнародні правові норми, які є результатом міжнародної правотворчої діяльності.

Автори видання «Міжнародне право. Основи теорії» пропонують принципи міжнародного правотворчого процесу поділяти на дві групи: 1) принципи, що забезпечують політико-правовий аспект міжнародного правотворчого процесу; 2) принципи, що вдосконалюють техніко-управлінський аспект міжнародного правотворчого процесу [8, с. 416]. До першої групи вони відносять такі принципи міжнародного правотворчого процесу: рівноправності; міжнародної законності; дотримання конституційної процедури укладення міжнародних угод; урахування інтересів іншої сторони; укладення міжнародно-правових актів належними суб'єктами та їхніми повноваженими представниками; повну добровільність і незастосування сили; заборону обману в ході переговорів (узгодження позицій) і дій, які ведуть до текстуального неточного відображення узгоджених правил; заборону підкупу учасників міжнародного правотворчого процесу та їхніх представників [8, с. 417]. До другої групи на їх думку належать такі принципи міжнародного правотворчого процесу: відповідності суб'єкта управління об'єктові управління; ієрархії державних органів, які мають міжнародні правотворчі повноваження; ієрархії нормативних розпоряджень; наукової обґрунтованості міжнародної правотворчої діяльності; ретельної підготовки та обговорення спроектованих актів;

максимального врахування попередніх міжнародно-правових актів і практики їх застосування; відповідності міжнародно-правового акта об'єкту його регулювання [8, с. 418]. Необхідно зазначити, що автори звертають увагу на певну умовність та недосконалість такого поділу і на їх думку така класифікація має на меті окреслити двоєдине завдання принципів міжнародної правотворчої діяльності: а) показати основні вимоги, які неминуче мають дотримуватися в забезпеченні трансформації волі суб'єкта міжнародного права у правову норму; б) наголосити на основних умовах, дотримання яких необхідне для оптимального функціонування механізму міжнародної правотворчості [8, с. 417].

З приводу наведеної вищої класифікації принципів міжнародного правотворчого процесу О.О. Нігрєєва слушно відмічає, що не слід плутати технічні процесуальні норми із основоположними засадами такої діяльності, адже наслідки їхнього порушення не є однаковими. Якщо недодержання технічних норм може призвести тільки до певних порушень у здійсненні діяльності, то зазіхання на основи такої діяльності може призвести до повного нівелювання її результатів [9, с. 91]. Керуючись цими міркуваннями вчена зазначає, що друга група принципів, а саме принципи техніко-управлінського характеру, є не стільки принципами міжнародної правотворчості, скільки процедурними правилами її здійснення. Їхнє недотримання призводить до негативних наслідків, однак абсолютно не обов'язково тягне за собою недовіру вироблених міжнародно-правових норм. До цієї ж категорії можна віднести й деякі принципи з першої групи. Наприклад, принцип укладення міжнародно-правових актів належними суб'єктами та їхніми повноваженими представниками [9, с. 91].

З'ясовуючи принципи міжнародного правотворчого процесу О.О. Нігрєєва звертає увагу на те, що принципи міжнародної правотворчої діяльності не є однозначно визначеними. Відмінність у розумінні міжнародної правотворчості та низка невирішених теоретичних та практичних питань у цій сфері не дозволяють сформувати сталу систему принципів зазначеної діяльності. Разом з тим аналіз існуючої міжнародно-правової нормативної бази та наукових напрацювань дозволяє виокремити певні основоположні норми міжнародного правотворчого процесу. До їхнього числа відносяться принципи міжнародної законності, рівноправності, дотримання національної процедури схвалення державою нової норми міжнародного права, відкритості, наукової обґрунтованості. Бажано, щоб задля покращення результатів міжнародна правотворчість відповідала принципам планування та суворій диференціації правотворчих повноважень. Зазначені принципи є взаємопов'язаними та такими, що часто обумовлюють дотримання один одного. Отже, вони повинні розглядатися комплексно та утворювати впорядковану систему, яка б стала нормативною базою такого складного та багатопланового процесу як міжнародна правотворчість [9, с. 95].

На наш погляд, запропоновані О.О. Нігрєєвою принципи міжнародної правотворчої діяльності є такими, що безпосередньо стосуються міжнародної правотворчої діяльності. До них, на нашу думку, доцільно також додати такі принципи як необхідність, системність та ресурсна забезпеченість. Це зумовлено тим, що міжнародна правотворча діяльність має здійснюватися з урахуванням нагальної потреби, комплексно для досягнення потрібного ефекту, за допомогою фінансового, матеріально-технічного та організаційного забезпечення.

Отже, принципи міжнародної правотворчої діяльності – це основоположні засади, на яких ґрунтується міжнародний правотворчий процес щодо розробки та прийняття міжнародних нормативно-правових актів. Принципи міжнародної правотворчої діяльності доцільно

поділяти на загальні (принципи міжнародного права) та спеціальні (принципи, які стосуються безпосередньо міжнародної правотворчої діяльності). До загальних принципів міжнародної правотворчої діяльності належать такі: суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи, рівноправ'я та самовизначення народів, незастосування сили або погрози силою, мирного вирішення міжнародних спорів, непорушності кордонів, територіальної цілісності, поваги до прав людини й основних свобод, співробітництва, добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом. До спеціальних принципів міжна-

родної правотворчої діяльності належать такі: міжнародної законності, рівноправності, необхідності, системності, відкритості, диференціації правотворчих повноважень, дотримання національної процедури схвалення державою нової норми міжнародного права, наукової обґрунтованості, ресурсного забезпечення. Принципи міжнародної правотворчої діяльності є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Тому порушення одного з них може призвести до порушення інших. Ефективність міжнародної правотворчої діяльності досягається послідовним застосуванням усієї системи принципів і кожного з них окремо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Окопник О.М., Гаврилюк Ю.В. Міжнародна правотворчість в умовах глобалізації та вдосконалення для України. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2020. № 1 (1). С. 130–134.
2. Чаплук О.І. Методологічні засади взаємодії національної та міжнародної правотворчості. *Юридична Україна*. 2011. № 4. С. 21–26.
3. Нігреєва О.О. Правотворчість у контексті джерел міжнародного права. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 157–162.
4. Нігреєва О.О. Правотворчість у міжнародному праві: до питання про визначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-3. Том 2. С. 157–160.
5. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х т. Т. 2. / В. Яременко, О. Сліпушко. К.: Вид. Аконті, 1998. 910 с.
6. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43.
7. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Е. К.: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
8. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.
9. Нігреєва О.О. Про принципи міжнародної правотворчості. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Правознавство*. 2013. Випуск 2. Том 18. С. 86–96.